

Брич Л. П.

*професор кафедри
кримінально-правових
дисциплін Львівського
державного університету
внутрішніх справ, доктор
юридичних наук, доцент*

Brych L.P.

*professor of chair of criminal
and legal disciplines of Lviv
State University of Internal
Affairs, Doctor of Law,
Associate Professor*

ЗАСТОСУВАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ДЖЕРЕЛА ПРАВА ДЛЯ ОЦІНКИ ДОПУСТИМОСТІ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ В УКРАЇНІ

Аналіз практики Європейського суду з прав людини (далі у тексті – ЄСПЛ) дає можливість виявити такі закономірності, які характеризують правові позиції цього авторитетного органу міжнародної юрисдикції щодо оцінки допустимості доказів: 1) за загальним правилом, у провадженнях за заявами про порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі у тексті – Конвенція) ЄСПЛ не здійснює перевірку правильності оцінки допустимості доказів національними судами [1, § 34; 2, § 54; 3, п. 89; 4, п. 259]; 2) ЄСПЛ декларує, що не вбачає своїм завданням принципове визначення того, чи можуть певні види доказів бути допустимими [5, п. 42]; 3) із свого загального підходу сам ЄСПЛ робив винятки і визнавав порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції, у випадках, коли обвинувачення особи ґрунтувалося на доказах, отриманих в результаті порушення права на мовчання та права не свідчити проти самого себе [2, § 55; 6, п. 81], шляхом: примушування [7], застосування катування, жорстокості та приниження особи [4, п. 259], порушення права на захист [4, п. 262]; провокацій і підбурювання [1, п. 36; 8, п. 73]; 4) сам ЄСПЛ у своїх провадженнях, зокрема, за заявами про порушення ст.ст. 2, 3, 5, 8 Конвенції, оцінку допустимості [3, п. 104; 9, п. 78] і достовірності [9, п.п. 79-85; 10, п. 176] доказів здійснює.

Що стосується першої з наведених закономірностей, то свою відмову здійснювати перевірку правильності оцінки допустимості доказів національними судами у конкретних провадженнях за заявами про порушення ст. 6 Конвенції ЄСПЛ мотивує тим, що ст. 6 Конвенції не встановлює будь-яких норм стосовно допустимості доказів як таких, що передусім є

питанням, яке регулюється національним законодавством, й, відповідно, оцінка відповідності доказів вимогам національного законодавства є прерогативою національних судів [1, § 34; 2, § 54; 3, п. 89; 4, п. 259].

Щодо другої з виведених закономірностей, то у науковій літературі наведену правову позицію ЄСПЛ інтерпретують як відмову ЄСПЛ встановлювати будь-які принципи щодо допустимості доказів як таких [11, с. 34-40].

Щодо третьої з наведених закономірностей, то ЄСПЛ притримується позиції, що докази, отримані із порушенням абсолютних прав, таких як захист від нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження чи катування, завжди повинні бути виключені із судового розгляду [12]. Як сказано у п. 259 рішення ЄСПЛ у справі Нечипорук і Йонкало проти України «Згідно з практикою Суду допустимість як доказів свідчень, отриманих за допомогою катувань, з метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до його несправедливості в цілому, незалежно від доказової сили таких показань і від того, чи мало їх використання вирішальне значення для засудження підсудного судом».

ЄСПЛ сформулював критерії, за якими можна відрізнити отримання доказів шляхом провокацій і підбурювання від дій, які можна характеризувати, як законну таємну роботу поліції, коли вона приєдналася до злочинної діяльності, а не ініціювала її [1, п. п. 31-39].

Щодо четвертої з наведених закономірностей, то на її підтвердження можна навести таку цитату: «...оцінка доказів і встановлення фактів є прерогативою Суду, і саме Суду належить визначити доказову цінність наданих документів» [9, п. 78]. Оцінюючи докази на предмет їхньої достовірності ЄСПЛ демонструє певні стандарти, які, очевидно, мають застосовуватися й національними судами. Перш за все, це стандарт доказування «поза розумним сумнівом» [13, п. 282]. Вивчення практики ЄСПЛ дає можливість виділити такі складові стандарту «поза розумним сумнівом». Перш за все, це вимога достатності доказів, яка виявляється у кількох аспектах. Оцінюючи докази у своїх провадженнях ЄСПЛ за одних обставин визнає їх достатніми для підтвердження скарг заявника про порушення його права [14, п. 44]; за інших – недостатніми: «явна необґрунтованість скарги» як однієї з підстав, за якою ЄСПЛ в багатьох випадках визнає їх неприйнятними, означає, що заявник не підтвердив відповідними доводами чи доказами порушення його прав, гарантованих Конвенцією» [15]. Як зазначають дослідники, ЄСПЛ не обмежує ні сторони в можливості подання доказів, ні себе в можливості їх оцінювати

[15]. По-друге, це вимога об'єктивної узгодженості доказів. «Якщо виникають сумніви в достовірності певного джерела доказів, то відповідно його необхідно підтвердити доказами, отриманими з інших джерел» [5, п. 49]. «Кілька недатованих документів, на яких ґрунтуються вимоги цього документа, не відповідають іншим доказам, наданим у матеріалах справи. Ніякого пояснення не було надано ні стосовно того, чому такі важливі документи ... не були зібрані раніше, ні чому додані заяви льотчиків суперечать їхнім же показанням, які вони ... дали раніше. Не зрозуміло, чому цей документ, який побачив світ у травні 2004 р., був переданий суду і другій стороні лише в жовтні 2004 р. Тому Суд буде ставитися до його змісту з обережністю» [10, п. 176].

Вимагаючи узгодженості доказів, ЄСПЛ водночас заперечує проти того, щоб така узгодженість була інспірованою органами державного обвинувачення. Наприклад, «Суд вважає дивовижним той факт, що через два роки після подій заявник і С. дали досить докладні показання, які, на думку слідчого, не містили ніяких розбіжностей або суперечливих моментів. Такий ступінь узгодженості між показаннями заявника і співобвинуваченого в його справі дають підстави для підозри, що їхні пояснення було ретельно скоординовано. Проте національні суди вважали такі детальні показання незаперечним доказом їхньої достовірності і використали їх як підставу для визнання заявника винним у вчиненні злочину 1998 року» [16, п. 79].

І насамкінець, сам ЄСПЛ під стандартом доказування «поза розумним сумнівом» розуміє, що доведення має впливати із сукупності ознак чи неспростовних презумпцій, достатньо вагомих, чітких і узгоджених між собою» [14, п. 43]. У кримінально-процесуальній літературі обґрунтовують, що стандарт доказування «поза розумним сумнівом» дорівнює стандарту «достовірність» [17, с. 23-26].

Проте, останнім часом намітилася нова тенденція. Про це повідомила у своєму виступі на IV міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини, який відбувся у Львові 27-29 листопада 2015 р., суддя ЄСПЛ від Грузії Нона Цоцорія. У рішенні «Сінсвадзе проти Грузії» ЄСПЛ визначив, що у справах про корупційні правопорушення замість стандарту «поза розумним сумнівом» допустимо послуговуватися нижчим стандартом – «можливості вчинення злочину».

Крім наведеного, практика ЄСПЛ може бути й взірцем для оцінки допустимості доказів і в інших випадках, не лише пов'язаних з тими обставинами, за яких ЄСПЛ визнає порушення ст. 6 Конвенції. Тут можна запропонувати два шляхи.

Перший шлях, пов'язаний з положеннями національного законодавства. Оскільки згідно зі ст. 87 КПК України недопустимими є докази отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана ВРУ, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини. Відповідно, практика ЄСПЛ може стати орієнтиром для констатації такого істотного порушення прав і свобод людини. Адже, отримання доказів з порушенням вимог національного чи міжнародного законодавства може порушувати інші статті Конвенції, наприклад, ст. 8. Відповідно, у кримінальних провадженнях в Україні можна обґрунтувати недопустимість доказів отриманих за обставин, ідентичних тим, які обумовили констатацію ЄСПЛ порушення гарантій Конвенції. Наприклад, «Якщо буде визнано, що обшук проведений незаконно, слід визнати, що всі докази, отримані в ході цієї слідчої дії, є недопустимими, причому не тільки протокол слідчої дії, а й усі вилучені при цьому предмети і документи, а також результати застосування технічних засобів фіксування» [18, с. 119]. Зокрема, аналіз кримінальних справ дає підстави стверджувати про масові порушення в Україні ст. 8 Конвенції під час проведення обшуків [19, с. 77-87].

Другий шлях полягає в тому, щоб взяти за взірць ті стандарти оцінки допустимості доказів, які застосовує ЄСПЛ у своїх провадженнях і які були наведені вище. Адже, відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. джерелом права в Україні є практика ЄСПЛ, а не лише його висновки щодо порушення того чи іншого права.

1. *Rishennya YeSPL u spravi «Teykseyra de Kastro proty Portuhaliyi» vid 9 chervnya 1998 r. (vytyah, pereklad Z. Bortnovs'koyi) // Verkhovnyy Sud Ukrainy. Informatsiynyy server [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/420218687406d17dc3257134002354a2?OpenDocument>.*
2. *Rishennya YeSPL u spravi «Shabel'nyk proty Ukrainy» vid 19 lyutoho 2009 r. (zayava N 16404/03) (pereklad ofitsiyyny) // Ofitsiyyny veb-sayt Verkhovnoyi Rady Ukrainy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_457.*
3. *Case of Bykov v. Russia, 10.03.2009 (app. #4378/02) [GC] // European Court of Human Rights [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91704#%7B%22itemid%22%3A%22001-91704%22%7D%7D>».*

4. *Rishennya YeSPL u spravi «Nechyporuk i Yonkalo proty Ukrayiny» vid 21 kvitnya 2011 r. (zayava N 42310/04) p. 259. // Ofitsiyyny veb-sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_683.*
5. *Rishennya YeSPL u spravi «Lutsenko proty Ukrayiny» vid 18 hrudnya 2008 r. (zayava N 30663/04) (p. 42) // Ofitsiyyny veb-sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_458.*
6. *Case of Saunders v. The United Kingdom, 17.12.1996 (Application no. 19187/91) // <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58009#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-58009%22%5D%7D>;*
7. *Case of Allan v. the United Kingdom, 5.11.2002, (app. # 48539/99) // European Court of Human Rights [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60713#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-60713%22%5D%7D>;*
8. *Rishennya YeSPL u spravi «Ramanauskas proty Lytvy» vid 5 lyutoho 2008 r. (vytyah – pereklad Z.P. Bortnovs'koyi) // Verkhovnyy Sud Ukrayiny. Informatsiyyny server [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/3adf2d0e52f68d76c2256c080037bac9/c48a563ee2b08a54c225758600379986?OpenDocument>.*
9. *Delo «Ysmaylov y druhye protyv Rossyy» ot 26 noyabrya 2009 h. (zhaloba # 33947/05) // Unyversytet Mynnesoty. Byblyoteka po pravam cheloveka [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www1.umn.edu/humanrts/russian/euro/Rismailovcase.html>.*
10. *Delo Ysaevoy protyv Rossyy, Yusupovoy protyv Rossyy y Bazaevoy protyv Rossyy // Pravovaya ynytsyatyva po Rossyy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.srji.org/resources/search/7/>*
11. *Zastosuvannya v Ukrayini Yevropeys'kykh standartiv protydiy zhorstokomu povodzhennyu i bezkarnosti: naukovo-praktychnyy posibnyk dlya suddiv / za zah. red. prof. V.T. Malyarenka. – K.: K.I.S, 2011. – 320 s. – S. 34-40.*
12. *Decision of the Commission as to the Admissibility of app. 788/60 Federal Republic of Austria against the Government of the Republic of Italy» 11.01.1961 // European Court of Human Rights [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115598#%7B%22itemid%22%3A%5B%5C%22001-115598%22%5D%7D>;*
13. *Case of Avsar v. Turkey, 27.09.2011, (Application no. 31511/07) // European Court of Human Rights [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-107102pdf>.*
14. *Rishennya YeSPL u spravi «Kobets' proty Ukrayiny» vid 14 lyutoho 2008 roku (zayava N 16437/04) // Ofitsiyyny veb-sayt Verkhovnoyi Rady*

- Ukrayiny. Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_320.*
15. Afanas'ev D.V. *Osobennosty dokazyvaniya v Evropeyskom Sudu po pravam cheloveka // Zhurnal Rossyyskoho prava. – 2009. - #11 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://echr.in/ARTICLE/GRP-2009-11.html>.*
16. *Rishennya YeSPL u spravi «Yaremenko proty Ukrayiny» vid 12 chervnya 2008 r. (zayava N 32092/02) // Ofitsiyyny veb-sayt Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. Elektronnyy resurs. – Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_405.*
17. *Beznosyuk A.M. Dovedenist' poza rozumnym sumnivom ta dostovirnist' yak standarty dokazuvannya u kryminal'nomu protsesi Ukrayiny / A.M. Beznosyuk // Sudova apelyatsiya. – 2014. - #3. – S. 23-26.*
18. *Stattya 8 Konventsii pro zakhyst prav lyudyny i osnovopolozhnykh svobod: standarty zastosuvannya pry zdiysnenni pravosuddya / N. Akhtyrs'ka, V. Filatov, T. Fuley, Kh. Khembakh. – K.: Istyna, 2011. – 200 s. – S. 119.*
19. *Brych L.P. Otsinka diyal'nosti ukrayins'koyi militsiyi u svitli yevropeys'kykh standartiv prav lyudyny / L.P. Brych // Zabezpechennya orhanamy vnutrishnikh sprav yevropeys'kykh standartiv prav lyudyny u svoiyi diyal'nosti: tezy naukovo-praktychnoho seminaru 7 hrudnya 2012 r., L'viv. – L'viv: L'vDUVS, 2012.*

Brych L.P. Application of practice of European Court on Human Rights as source of right for the estimation of admission of proofs in criminal realizations in Ukraine

Analysis of the European Court of Human Rights (hereinafter - ECHR) makes it possible to identify such patterns that characterize the legal opinions of authoritative international body jurisdiction to assess the admissibility of evidence: 1) a general rule, the proceedings on allegations of violation of Art. 6 European Convention on Human Rights 1950 (hereinafter - the Convention) ECHR does not verifying the admissibility of evidence evaluation of national courts; 2) declares that sees no fundamental task of determining whether certain evidence may be admissible; 3) with its general approach he did ECHR exceptions and found violations of the right to a fair trial guaranteed by Art. 6 of the Convention, in cases where a person charge based on evidence obtained through violation of the right to silence and the right not to incriminate himself, by: coercion, the use of torture, cruelty and humiliation of the person violating the right to a defense; provocation and incitement; 4) ECHR itself in its proceedings, in particular, allegations of violations of Articles 2, 3, 5, 8 of the Convention, assess the admissibility and reliability of the evidence makes.

Брич Л.П.

Regarding the first of these laws, then his refusal to verify the correctness of the assessment of the admissibility of evidence by the domestic courts in the proceedings on allegations of violation of Art. 6 ECHR Convention motivates that century. 6 of the Convention does not establish any rules on the admissibility of evidence as such, which is primarily a matter for regulation by national law and, accordingly, the assessment of the evidence with the national law is a prerogative of national courts.

Keywords: ECHR, practice of court